

FORMULARZ KWERENDY INSTYTUCJI MUZEALNYCH

Projekt „Muzea w polskiej kulturze pamięci (do 1918 r.): wczesne instytucje muzealne wobec muzeologii cyfrowej”

finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego
w Ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2015.

INFORMACJE OGÓLNE:

Lokalizacja: Miejscowość/ Region / Kraj

Białowieża / gubernia Grodzieńska / Rosja

Tytuł/pełna nazwa instytucji:

Muzeum Puszczy Białowieskiej / Muzeum Białowieżskiej Puszczy

Typ instytucji: muzeum publiczne, zbiory muzealne instytucji lub organizacji (biblioteka, towarzystwo naukowe), kolekcja prywatna

prywatna

Opis instytucji/skrócony (wg wzoru: typ instytucji, charakter zbiorów):

Muzeum Puszczy Białowieskiej to przykład instytucji prywatnej, łączącej zbiory naukowe, trofea myśliwskie i kurioza przyrodnicze. Tworzona z rozmachem instytucja była jednym z pierwszych muzeów związanych z obszarem chronionym. Muzeum zostało założone w 1913 roku w związku z planowanym polowaniem cara Mikołaja II i księcia Monako. Jego inicjatorem był leśnik, Mitrofan Stiepanowicz Golenko (1863-1943). Muzeum zostało urządzone w przybudówce budynku Zarządu Apanażowego Puszczy Białowieskiej i zajmowało pomieszczenia na parterze i piętrze. W kolekcji znajdowały się: okazy gleboznawcze, poroża jeleni; okazy historyczne i dokumentacja; okazy fauny łownej; dział łowiecki; zbiory fauny rodzimej samiec i samica – ornitologiczne, ryb, płazów i gadów; okazy sztucznych grzybów; okazy chorobowe zwierząt mieszkających w puszczy; dział leśny. Muzeum zostało otwarte w 1914 roku, jednak nie zostało udostępnione publiczności ze względu na trwające prace organizacyjne. W związku z wybuchem I wojny światowej kolekcję zinwentaryzowano, a najważniejsze zabytki wywieziono do Moskwy.

Daty działalności / zakres czasowy:

1888 – decyzja o włączeniu do dóbr apanażowych rodziny carskiej Puszczy Białowieskiej i Świsłockiej

1889-1894 – budowa carskiego Pałacu Myśliwskiego w Białowieży

1913 – założenie Muzeum Puszczy Białowieskiej

1914 – otwarcie Muzeum Myśliwskiego

1915 – inwentaryzacja zbiorów

1915, sierpień – ewakuacja wyposażenia Pałacu Carskiego przez wojska rosyjskie

Dostępność

ograniczona

Typ instytucji w relacji wobec pamięci

?

Rodzaj pamięci

narodowościowa rosyjska; lokalna

Obszar pamięci/ nośnik pamięci/ rodzaj zbiorów

Obszar miejsca: terytorium i jego przyroda

DANE INSTYTUCJI :

	OBECNIE	DAWNIEJ
ADRES / SIEDZIBA DANE ADMINISTRACYJNE – województwo/powiat/gmina/ulica/ nr działki, zmiany siedzib (daty); REGION HISTORYCZNY	Muzeum Przyrodniczo Leśne im. prof. J. Miklaszewskiego Białowiecki Park Narodowy Podlaskie /hajnowski / Białowieża / Białowieża Park Pałacowy 11, 17-230 Białowieża nr działki 635/9	1913 – przybudówka budynku Zarządu Apanażowego Puszczy Białowieckiej
DANE KONTAKTOWE TELEFON / EMAIL/ WWW	tel. 85 681-22-75 e-mail: muzeum@bpn.com.pl	XXX
GODZINY OTWARCIA	wtorek-niedziela: w godz. 9:00 – 16:00	nieudostępnione dla zwiedzających
DYREKTORZY	Dyrektor BPN: dr Michał Krzysiak; Kustosz muzeum, mgr Ewa Moroz-Keczyńska	Mitrofan Stiepanowicz Golenko
ZARZĄDCA	Białowiecki Park Narodowy	Zarząd Apanażowy Puszczy Białowieckiej
Budynek muzealny (przekształcenia/nowo wybudowany/zaadaptowany)	Dawny Pałac Carski	Siedziba Zarządu Apanażowy Puszczy Białowieckiej, zabudowania zespołu pałacowego

INFORMACJE HISTORYCZNE:

Zmiany w nazwach:

nazwy zwyczajowe: Muzeum Myśliwskie; Muzeum carskie w Białowieży; Muzeum
przyrodniczo-łowieckie;

Misja muzeum/ założenia kolekcjonerskie/ cele działalności

Dokumentacja bogactwa flory i fauny Puszczy Białowieckiej

Zakres terytorialny (zawarty w misji muzeum)

Puszcza Białowiecka

Założyciele/ właściciele: osoby lub instytucje (podstawowe dane biograficzne lub krótka
charakterystyka)

Mitrofan Stiepanowicz Golenko (1863-1943) leśnik, w latach 1912-1914 zarządca Puszczy
Białowieckiej, inicjator Muzeum Puszczy Białowieckiej

Pracownicy: opiekunowie, dyrektorzy, kustosze, muzeolodzy (podstawowe dane biograficzne,
ważniejsze osiągnięcia)

Mitrofan Stiepanowicz Golenko (1863-1943) leśnik, w latach 1912-1914 zarządca Puszczy
Białowieckiej, inicjator Muzeum Puszczy Białowieckiej

Organizacje związane z muzeum oraz działające przy muzeum (krótka charakterystyka,
najważniejsze postaci, historia, datowanie)

Zarząd Puszczy Białowieckiej

Kalendarium (historia instytucji)

W 1888 roku, decyzją cara Aleksandra III (1845-1894) Puszcza Białowieska i Świsłocka zostały włączone do dóbr rodziny carskiej w zamian za ziemię apanażową w guberniach orłowskiej i sybirskiej. W latach 1889-1894 prowadzona była budowa carskiego Pałacu Myśliwskiego w Białowieży wg proj. nadwornego architekta Mikołaja hr. de Rochefort. Prawdopodobnie na przełomie XIX i XX wieku wzniesiony został jednopiętrowy budynek Zarządu Apanażowego Puszczy Białowieskiej. W latach 1912-1914 zarząd nad Puszczą powierzony został leśnikowi Mitrofanowi Stiepanowiczowi Golence (1863-1943).

Impulsem do założenia placówki było planowane na 1914 rok polowanie cara Mikołaja II. W 1913 roku Golenko wystąpił do Wiktora S. Koczubeja, naczelnika Głównego Zarządu Apanażowego (Udielewów) z prośbą o zgodę na utworzenie muzeum. Jeszcze w tym samym roku rozpoczęto gromadzenie zbiorów. Okazy pozyskiwane były przede wszystkim przez służby leśne, zajmujące się konfiskatą broni kłusowniczej i siideł, pozyskiwaniem okazów ptactwa, gromadzeniem okazów flory i fauny. Do pomocy przy przygotowywaniu okazów zatrudniony został właściciel sklepu „Przyroda i myślistwo” p. Gubin z Petersburga oraz specjaliści trudniący się preparacją skór. Okazy dostarczała do muzeum straż łowiecka. Ekspozycje prezentowały w gablotach szklanych stojących i wiszących, ramach, na słupach obrotowych, a także w formie rozbudowanych, narracyjnych dioram.

Muzeum zostało urządzone na parterze i piętrze przybudówki budynku Zarządu Puszczy (nad pomieszczeniem kreślarni i działu leśnego). Zajmowało co najmniej 5 sal, a ekspozycje prezentowano także przy wejściu i na klatce schodowej. Zbiory podzielono na kilka działów, którym najprawdopodobniej odpowiadały poszczególne sale, obejmujące gleboznawstwo, faunę łowną Puszczy Białowieskiej, broń myśliwska, dział łowiecki, zbiory ornitologiczne, okazy związane z chorobami zwierząt, dział leśny. W zbiorach muzealnych znajdowały się także portrety władców, które najprawdopodobniej zostały zakupione lub wykonane na zamówienie. Podobnie było najprawdopodobniej z kopiami grzybów występujących na terenie Puszczy Białowieskiej. Broń myśliwska pochodzić mogła ze zbiorów carskich.

Meble muzealne zostały wykonane na potrzeby ekspozycji, o czym świadczą ruchome stojaki na fotografie i wiszące gabloty szklane w drewnianych ramach, odpowiadające gatunkom prezentowanych wewnątrz drzew. Najprawdopodobniej ich wygląd współgrał z estetyką wnętrza pałacu.

Muzeum zostało otwarte w 1914 roku, jednak nadal trwały prace nad ekspozycją. Wybuch wojny przerwał prace nad organizacją instytucji. W 1914 roku Golenko wyjechał z Białowieży, a w 1915 roku, po przeprowadzeniu inwentaryzacji najbardziej wartościowa część zbiorów muzealnych wraz z wyposażeniem pałacu zostały wywiezione przez wojsko rosyjskie. Okazy przyrodnicze trafiły do zbiorów Pałacu Nieskucznoego w Moskwie.

ZBIORY

Charakterystyka zbiorów (wraz z danymi ilościowymi)

1913: okazy gleboznawcze (analiza gleb, zielniki runa leśnego, fotografie leśnych gatunków drzew); poroża jeleni (poroża pokazowe i zwyrodniałe jeleni); okazy historyczne i dokumentacja (mapy puszczy, broń kłusownicza, pułapki na zwierzęta, fotografie upraw leśnych, wycinki, siedzib administracji, ciekawostki na temat puszczy); okazy fauny łownej (listy, sarny, danielę, dziki, jelenie wapiti, łosie, rysie, wilki, głośzce, ciętrzewie, jarzabki, wiewiórki); dział łowiecki (portrety myśliwych – carów Mikołaja II, Aleksandra II, Aleksandra III, fotografie uczestników polowań i przebiegu łowów, modele narzędzi związanych z pracą myśliwych i leśniczych: szopy na paszę, paśniki, sprzęt do odłowu i przewozu zwierząt, okazy żubrów); zbiory fauny rodzimej samiec i samica – ornitologiczne, ryb, płazów i gadów (łabędzie, gęsi, kaczki, bażanty, orły, jastrzębie, bociany, sóweczki, wróble, puchacz, sowy, ponad 40 gat. ptaków; raki, węgorze, żmije, jaszczurki; gniazda i jaja ptasie); okazy sztucznych grzybów; okazy chorobowe zwierząt mieszkających w puszczy; dział leśny (wyrzynki drzew, przykłady owoców, liści, kwiatów kory drzew różnych gatunków, szkodniki drzew i typy uszkodzeń);

Obiekty szczególne (o szczególnym znaczeniu symbolicznym, ważne dla nauki lub sztuki, komentowane, słynne)

Ekspozycja gleby i pokryty roślinnej, ważne dla prac nad gleboznawstwem.

Strategia pozyskiwania zbiorów

Odłowy zwierząt; dary, konfiskaty;

Darczyńcy/Fundatorzy/Sprzedawcy (imiona i nazwiska, charakterystyka przekazanych darów/sprzedanych eksponatów; data)

książę Mikołaj Mikołajewicz (jeleń rudy z białymi plamami mieszaniec jelenia szlachetnego z amerykańskim wapiti)

Ekspedycje naukowe organizowane przez muzeum

XXX

Transfery zbiorów: data, okoliczności, zakres, ostateczna lokalizacja

1915 – ewakuacja części zbiorów muzealnych do Pałacu Nieskucznego w Moskwie

WYSTAWY I DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA:

Wystawy stałe

1913-1914: (Golenko 1919/ Daszkiewicz 2006 et all.)

parter: dziewięć oszklonych gablot o wysokości półtora metra z glebą i skałą macierzystą; analiza gleby; zielniki z okazami flory runa leśnego, fotografie drzew;

schody: poroża jeleni pokazowe i zwyrodniałe;

piętro, mała sala: mapy Puszczy Białowieskiej; egzemplarze broni kłusowniczej;

piętro, duża sala: trasę zwiedzania wytyczał dywan; szklana gablota po lewej stronie: „(1) rodzina lisów przy norze w naturalnym otoczeniu, samica zjada przyniesioną przez samca kaczkę, (2) rodzina saren, samiec stoi, samica leży z dwoma kozłętami, (3) na pagórku stoi piękny daniel, a u podstawy pagórka leży samica, (4) rodzina dzików w błocie, samiec, locha (samica) i trzy pstre warchlaki, lustra zastępowały wodę, trzcina i błotna trawa sprawiały wrażenie mokradła, (5) jeleń rudy z białymi plamami – mieszaniec jelenia szlachetnego z amerykańskim wapiti”. Po prawej stronie „na dużej platformie wśród drzew umieszczony był łoś, gatunek zanikający w Puszczy, oraz jeleń szlachetny z samicą i młodym. W wolnych miejscach stał kozioł z pantami [...] oraz grupa drapieżników: ryś zagryzający zającą i wypchany wilk [...]. W dwóch rogach sali, za szkłem, odtworzone były toki głuszców i cietrzewi. W wolnej części przy ścianie na ziemi leży jarząbków, na drzewach wypchane wiewiórki”.

piętro, sala za łukiem: dział myśliwski, portrety myśliwych z datami ich pobytów w puszczy: cara Mikołaja II, carów Aleksandra II i Aleksandra III, pod portretami grupa żubrów „samiec, samica i cielak w nadzwyczaj pięknych naturalnych pozach”. Z boku sali obrotowy, rzeźbiony słup z fotografiami polowań i uczestników; w sali ustawiono „urządzenia myśliwskie”: sprzęty do ochrony i odłowy zwierząt, pasze;

piętro, druga sala za łukiem: oszklone gabloty z okazami samca i samicy: „(1) wypchane łabędzie, gęsi, kaczki i bażanty, żyjące na terenie pałacu i (2) skrzydlatych mieszkańców [puszczy] – orły ścierwinki, różnego rodzaju jastrzębie, czarne i białe bociany, sóweczkę, wróble z zielonymi sowimi główkami, puchacze, sowy i przeszło 40 gatunków różnych ptaków. Szczególnie piękne były niektóre gatunki ptaków wodno-błotnych o dużych czubach i pięknym upierzeniu”. W dalszej części sali okazy ryb, gadów, płazów. Pośrodku sali, model dachu i gniazdo bocianów z okazami taksydermicznymi: „Samiec przyniósł w dziobie węży i stoi na kominie, a samica stoi na skraju gniazda nad trzema małymi pisklętami. Z jednej strony dachu siedziały gołębie, z drugiej wrony. Na strzecie kilka wróbelków, pod nią gniazdo jaskółek, a przez dymnik widoczny leżący na poddaszu kotek”. Z boku sali oszklone szafy z przykładami gniazd i jaj ptasich oraz kopii grzybów rosnących w puszczy, a także preparaty ilustrujące choroby zwierząt.

piętro, ostatnia sala: dział leśny: „Każdy typ drzewa był przedstawiony w formie wyrzynka o średnicy 10-20 werszków [tj. 44-88 cm] w zależności od gatunku. Połowa przekroju była wypolerowana, a druga połowa jedynie oczyszczona”. Na ścianach w oszklonych ramach z danego drewna

prezentująca nasiona drzew, kora, liście, kwiaty; okazy uszkodzeń i szkodników drzew; w środku sali obrotowy słup z fotografiami siedzib administrowania dobrami puszczy, upraw leśnych i wyrębów, opatrzone opisami;

Wystawy czasowe

XXX

Katalogi zbiorów i wystaw oraz przewodniki

1914 – przystąpiono do opracowywania katalogu

Inne publikacje (wydawane przez instytucję)

XXX

Współpraca instytucjonalna (muzea, uczelnie, towarzystwa, administracja itd.)

XXX

Zasięg działalności (informacje o miejscu pochodzenia zwiedzających, komentatorów, autorów relacji itd.)

XXX

Zwiedzający (charakterystyka statystyczna, ważniejsze osobistości)

Car Mikołaj II; Albert I książę Monako;

ŹRÓDŁA:

Bibliografia

Zbiory z puszczy Białowieskiej, Godzina Polski: dziennik polityczny, społeczny i literacki, 1916, nr 90, s. 6

Wiadomości o nowopowstałych lub zreorganizowanych polskich towarzystwach i instytucjach naukowych Nauka Polska: jej potrzeby, organizacja i rozwój, 1925, t.5, s. 408-437

Muzeum przyrodnicze puszczańskie, „Echa Leśne”, 1937, nr 7, s. 7

W. T., Z puszczy Białowieskiej, Ziemia, 1922, nr 11, s. 314-315

Piotr Bajko, Muzeum Przyrodnicze w carskim pałacu w Białowieży, W: Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody, t. 36, nr 2 (2017), s. 89-97

Piotr Bajko, Aleksander III, car (1845-1894) [hasło], [w:] Encyklopedia Puszczy Białowieskiej, <http://www.encyklopedia.puszcza-bialowieska.eu/index.php?dzial=haslo&id=215>

Piotr Bajko, Muzeum carskie w Białowieży [hasło], [w:] Encyklopedia Puszczy Białowieskiej, <http://www.encyklopedia.puszcza-bialowieska.eu/index.php?dzial=haslo&id=933>

Grzegorz Bielecki, Andrzej Nowak, Problematyka ochrony przyrody Puszczy Białowieskiej w ujęciu historycznym i społecznym, „Zarządzanie ochroną przyrody w lasach”, t. 7, 2014, s. 16-30

Swietłana Czesnych, Karen Kettering Białowieża: carska rezydencja/ Belovež : carskâ rezidenciâ, Warszawa: Wydawnictwo Hartigrama: Państwowe Muzeum Archeologiczne, 2009

Piotr Daszkiewicz, Bogumiła Jędrzejewska, Tomasz Samojlik, Białowieskie Muzeum z 1914 roku w relacji Mitrofana Golenki ostatniego cesarskiego zarządcy Puszczy, „Kwartalnik Historii, Nauki i Techniki”, 2006, nr 3-4, s. 229-237

Piotr Daszkiewicz, Anastasia Fedotova, Tomasz Samojlik, Żubrze eksponaty z lat 1811–1914 w europejskich kolekcjach naukowych – mało znany aspekt XIX-wiecznej gospodarki łowieckiej w Puszczy, „Sylvan”, 2017, nr 161 (4), s. 341-352

Georgij Korcow, Puszcza Białowieska: zarys historii, współczesne gospodarstwo łowieckie i polowania Panujących w Puszczy [1903], tł. Czesław Okołów, Białystok: Publikator Sp. z o.o., 2015

Mitrofan Golenko, Muzeum Białowieskiej Puszczy, Vozrozhdenie [Возрождение], 1935, nr 3609

Stanisław Miklaszewski, Z Puszczy Białowieskiej, Ziemia, 1919, nr 44, s. 617-618

Czesław Okołów, Muzeum przyrodniczo-leśne Białowieskiego Parku Narodowego, „Rocznik Białostocki”, 1991, t. 17, s. 333-352

Archiwa / zespoły archiwalne / źródła / inwentarze / księgi gości
należy uzupełnić

Zasoby ikonograficzne (opis, lokalizacja)

<https://polona.pl/item/muzeum-w-bialowiezy,NDA4MTM0OTE/>

Ciekawe cytaty

„W Puszczy Białowieskiej od dawna brakowało muzeum, które pozwoliłoby na przedstawienie jej pełnego i interesującego obrazu. Pomysł utworzenia muzeum spotkał się ze zrozumieniem księcia V. S. Koczubeja. Gdy w budynku dyrekcji puszczy robiono przybudówkę na potrzeby kreślarni i działu leśnego, postanowiono dobudować piętro przeznaczone dla muzeum” (Golenko 1919/ Daszkiewicz 2006 et al.: 231)

UWAGI:

XXX

OPRACOWANIE:

Autor opracowania:

Aldona Tołysz

Data sporządzenia karty:

2018-08-07

Wyjazdy studyjne w celu wykonania karty, daty:

XXX

METADANE* (wypełnia redaktor/moderator portalu)

TYTUŁ (Miejscowość-nazwa instytucji)	
LOKALIZACJA GPS	
KLASYFIKACJE	
DATA UTWORZENIA	
AUTOR WPISU/REDAKTOR/KOREKTOR	
RELACJE	
TAGI	
SYGNATURA	
PRAWA / LICENCJE	